

Nr 81.

Av herr **Henrikson m. fl.**, om *bedrivande av upplysningsverksamhet angående torvströ, dess tillverkning och användning m. m.*

Vårt jordbruk bedrivs nu under ekonomiskt mer tryckande förhållanden än på länge. Modernäringens idkare spana därför åt olika håll efter hjälp, och särskilt vänta de att få något stöd av statsmakterna.

Det bör nog också oförbehållsamt erkännas, att det är statens plikt att tillse, att den näring, vars betydelse för det hela nyligen framstått i full klarhet, icke utlämnas att kvävas under den abnorma världsmarknadens tryck utan att den beredes åtminstone något så när rimlig möjlighet att genomkämpa svårigheterna. Det stöd, som staten härvidlag kan lämna, kan ju avse dels upphjälpande av marknaden för jordbrukets produkter och dels vidtagande av åtgärder som underlätta och förbilliga jordbruksproduktionen. Det är på en åtgärd av det senare slaget som vi härmed vilja fästa riksdagens uppmärksamhet.

I en motion vid 1918 års riksdag (nr 155 i andra kammaren) hemställde ett avsevärt antal kammarledamöter och däribland några av oss undertecknade, att riksdagen måtte *dels* ställa två miljoner kronor till Kungl. Maj:ts förfogande för användning omedelbart och efter hand till gödselvårdens befrämjande i riket, *och dels* i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en skyndsam och allsidig utredning rörande vad som från statens sida kunde och borde göras till befrämjande av en förbättrad gödselvård i riket med beaktande i synnerhet av de synpunkter som i motionen framfördes. Vi hänvisa till vad i sagda motion framhålles till belysande av gödselvårdsfrågans stora nationalekonomiska och privatekonomiska betydelse. De två huvudåtgärder, som i motionen förordades, voro hjälp för *anskaffande av torvströ och anläggande av gödselstäder*.

För det senare ändamålet föreslogs uppläggande av en gödselvárdslånefond och det var härför de två miljonerna begärdes anvisade. I denna del kommo motionens yrkanden att i väsentlig mån sammanfalla med en i statsverkspropositionen bebadad, senare under riksdagen avlämnad Kungl. Maj:ts proposition (nr 197), vari begärdes anvisande av en miljon kronor för bildande av en *gödselvárdslånefond* och framlades förslag till allmänna villkor och bestämmelser för lån ur en dylik fond. Sedan riksdagen i enlighet med jordbruksutskottets förslag i dess utlåtande nr 50 och jämlikt sin skrivelse nr 474 bifallit vad Kungl. Maj:t föreslagit, utfärdade Kungl. Maj:t den 11 juli 1918 kungörelse angående villkoren för lån från gödselvárdslånefonden (nr 576). I sitt nyssnämnda utlåtande hade utskottet hemställt, att den av herr Lindman m. fl. i

ämnet väckta motionen (den ovannämnda motionen nr 155), i vad den icke blivit besvarad genom vad utskottet sålunda anfört och föreslagit, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Den vidare utredning av gödselvårdsfrågan och särskilt av torvströfrågan, som motionärerna ville få till stånd, begärdes sålunda icke av riksdagen — ett förhållande som enligt vår mening livligt måste beklagas. Såsom i motionen framhölls, var torvströanvändningen då allt för ringa i betraktande av dess stora betydelse för gödselvården och landets rikedom på mossar lämpliga för torvströberedning. Sedan dess hava förhållandena härvidlag icke förbättrats, utan tack vare kristidsförhållandena snarare försämrats. Särskilt hava de stegrade järnvägsfrakterna avsevärt försvårat torvströets anskaffande å orter på längre avstånd från produktionsorterna.

Då ett underlättande av torvströanvändningen och utbredande av kännedomen om dess stora ekonomistödjande verkningar i gödselvårdens tjänst utan tvivel hör till de mest produktionsbefrämjande åtgärder, som kunna vidtagas, har det syntts oss föreligga starka skäl för att riksdagen upptager dessa spörsmål till förnyat överbäggande. Vid förberedande av den motion i frågan, som vi härmed framlägga, hava vi rådgjort med statens förste torvingenjör. I en promemoria, vilken som bilaga fogas till motionen, har ingenjör Wallgren dels lämnat en kort redogörelse för torvströfrågans allmänna läge och dels framhållit vissa åtgärder, för vilkas vidtagande jämförelsevis ringa belopp statsmedel behöver tagas i anspråk. På vår begäran har ingenjör Wallgren i särskilt moment behandlat även fraktfrågan.

I det vi hänvisa såväl till nu nämnda promemoria som till den förutberörda motionen 1918, i vad denna berör torvströfrågan, få vi till riksdagens beprövande framlägga följande huvudönskemål:

1) Den *upplysningsverksamhet*, som bedrives av statens torvingenjörer bör befrämjas genom särskilt anslag eller ianspråktagande av medel å redan befintligt anslag i den utsträckning, som förste torvingenjören ifrågasätter. Torvingenjörernas verksamhet härvidlag är så mycket viktigare, som de torde vara särskilt lämpade för att medverka till igångsättande runt om i landet av torvströberedning för eget behov. Ej minst detta senare är av mycket stor betydelse, ty då, som av utredningen i promemorian framgår, vår torvströförbrukning f. n. är blott ungefär en sjättedel av vad den kunde och borde vara, så är det uppenbart, att en nöjaktigt snabb utvidgning av användningen ej kan komma till stånd enbart genom stegring i den fabriksmässiga torvströframställningen, om ock mycket är att göra för att få fabrikationen spridd till olika delar av landet. Tillverkning för husbehov, där så är möjligt, kan härvidlag få en högst avsevärd verkan, på samma gång den ur privatekonomisk synpunkt är av fördel för jordbrukarna. Fabrikstillverkningen av torvströ skulle emellertid kunna vinna mycket i omfattning, enbart genom att en jämnare och säkrare avsättning kunde åvägabringas, ty denna industri har under senare tid haft att kämpa med bl. a. avsättningssvårigheter — något som dock till ej ringa del sammanhängt med en fråga, som vi särskilt vilja behandla, nämligen fraktfrågan.

2) De *utredningar över vår torvströfråga* för befrämjande och framställning och användning av torvströprodukter, varom talas i promemorians andra moment, synas oss även vara förtjänta av att komma till stånd i minst den omfattning, som i promemorian avses. Det torde kunna uppvisas endast få områden, inom vilka man med tillskott av så litet medel kan få så omfattande och ur ekonomisk synpunkt betydelsefulla utredningar fullföljda, som det här gäller.

3) En avsevärd *sänkning av torvströfrakterna* å statens (liksom givetvis även å enskilda) järnvägar är ett önskemål, som med all kraft bör hävdas av jordbruksnäringens idkare och vänner. Maximum av kristidens frakthöjningar för torvströ nåddes, som bekant, 1919, då höjningen vid S. J. var omkring 270 % av frakten före kriget, eller motsvarande ett indextal av 370. För närvarande är frakten 110 % över förkrignivån (index 210) under det att allmänna prisnivån håller sig vid omkring 70 % över (index 169) och jordbrukets saluprodukter avsevärt än lägre. Det synes oss, att det är en billig begäran, att torvströfrakterna nu sänkas minst ned till den genomsnittliga prisnivån, och det bör även utredas, huruvida det icke kunde låta sig göra att få vissa torvströfrakter på längre distanser verkställda enligt en särskilt låg undantagstaxa. Det synes oss, att detta borde kunna ske utan olägenhet för statens järnvägar, under förutsättning att fraktningen efter överenskommelse mellan järnvägarna och vederbörande befraktare kunde inpassas på tider, då fraktgodsfrekvensen vore låg eller oregelbunden, såsom återfrakt på vagnar, som eljest skulle komma att gå tomma, o. s. v. Att i dylika fall giva torvströet en undantagsställning är enligt vår mening väl motiverat av dels dess låga kilogramsvärde och dels dess särskilda betydelse för den produktion, jordbruksproduktionen, som nu är i så stort behov av stöd.

Under hänvisning till vad vi sålunda anfört, få vi härmed hemställa,

att riksdagen ville

dels antingen ställa till Kungl. Maj:ts förfogande eller medgiva, att Kungl. Maj:t av tillgängliga medel må under budgetåret 1924—1925 få använda kronor 3,000 för bedrivande av den *upplysningsverksamhet* rörande torvströ, dess tillverkning och användning, varom ovan talats, och kronor 7,000 för utförande av ovan omförmälda *utredningar av vår torvströfråga* för befrämjande av framställning och användning av torvströprodukter,

dels ock i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t snarast möjligt måtte vidtaga de åtgärder för torvströfrakternas kraftiga nedsättande, som Kungl. Maj:t kan finna bäst befordra ändamålet, och att därvid särskild uppmärksamhet ägnas åt frågan om medgivande under vissa förhållanden av lägsta möjliga undantagsfrakter vid långdistansbefraktning.

Stockholm den 18 januari 1924.

A. Henrikson.

Gust. Ad. Gustafsson.

Arthur Gustafson

Oskar N. Olsson.

David Norman.

i Kasanbeg.
Sig. A. Carlsson.

Promemoria

angående förslag att med relativt mindre statsutlägg befordra torvströ- produkters användning och därmed deras framställning.

Vår torvströindustri är av relativt ungt datum. De första fabrikerna för bal-tillverkning anlades på 1880-talet och vid slutet av år 1904 hade vi omkring 75 torvströfabriker, vilket antal sedan fördubblades på två år till omkring 150 fabriker 1906. De nyanlagda fabrikerna utfördes ofta med större balpressantal än de äldre. Vid världskrigets inbrott räknade vi omkring 190 torvströfabriker, samt lämnade vid början av 1923 237 sådana fabriker med sammanlagt 314 balpressar uppgifter om sin tillverkning, som under normalår kan uppskattas till omkring 4 miljoner balar. — Samtidigt med utvidgning av den fabriksmässiga torvströtillverkningen har strötorvuppskärningen vid gårdar, som disponera närbelägna, egna strötorvmosskift, utvecklats, så att man torde kunna uppskatta hemtillverkat torvströ till vad som skulle motsvara omkring 1,8 miljoner balar. Vår förbrukning av torvströ motsvarar alltså ett normalår omkring 5,8 miljoner balar, under det att en sådan auktoritet för bedömandet av vårt jordbruks torvströbehov för rationell gödselvård som professorn vid Centralanstalten för jordbruksförsök Hj. von Feilitzen uti en för ett par år sedan utkommen publikation uttalat såsom ett önskemål, att vårt jordbruk årligen konsumerade vad som motsvarar 35 miljoner balar. Den totala, normala förbrukningen torde således vara omkring »16 % av hela behovet».

I Göta- och Svealand (utom Dalarna) äga vi, enligt Sv. Geol. Undersökning förrädsstatistiska mossinventering, strötorvråvara till över 4 miljarder balar, och vårt land torde i sina strötorvmossar hava det bästa förekommande material för inströmedel i ladugårdarna.

I skrivelse till Kungl. Maj:t av den 9 febr. 1909 från Kungl. Kommerskollegium och Kungl. Lantbruksstyrelsen angående und. hemställan om bl. a. fraktnedsättning för torvströprodukter och om vidtagande av åtgärder för obligatorisk torvströanvändning vid vissa statens verk och inrättningar m. m., påvisades bl. a., att fullständiga, jämförande undersökningar av torvströ och halmströ konstaterat torvströets stora företräde på grund av dess förmåga att kvarhålla det lättlösliga kvävet samt att, efter då rådande priser, det sparades omkring 12 kronor per nötkreatur genom användning av torvströ i st. f. halm samt 6 kronor, om halmen icke försålades eller uppfordrades på stället och således icke upptoges till något värde. Bland torvströets andra egenskaper böra framhållas, att den kväverika urinen tillvaratages på det mest praktiska sätt, då torvcellerna ersätta urinbrunnar, att halmen kan sparas till foder och därigenom flera kreatur födas, att jordbrukets kulturella ståndpunkt allt mer höjes samt »att djurens produktionsförmåga, av sanitära skäl och på grund av större trevnad, ökas, såsom hästens arbetsprestation, kons mjölkavkastning, ungdjurets tillväxt, göddjurets kroppsvikt o. s. v.» — allt genom nog riklig och rationell torvströanvändning.

Våra jordbrukare i allmänhet känna nog till, att torvströ är ett ypperligt inströmedel, men knappast allmänt ännu hela betydelsen av nog riklig torvströanvändning, varför *upplysningsverksamhet* därom är att förorda, och då för »vår unga» torvströindustri ännu icke någon tillfredsställande normering kunnat utföras beträffande dess produkters bruksvärde och rättvisa försäljningsnormer m. m. samt för övrigt angående hela vår torvströfråga sammanställande utredningar i och för förslag till medel för höjandet av användning och framställning

av *torvströprodukter* äro av nöden, så kommer i denna promemoria sådana förslag att något avhandlas. I dessa uti ekonomiskt hänseende svåra tider torde dock endast sådana förslag direkt kunna framföras, vilka för staten leda till endast jämförelsevis mindre utlägg, under det att ett sådant förslag som avsevärt *sänkta torvströfrakter*, vilket realisering skulle i särskilt hög grad förbilliga torvströvaran för förbrukarna, endast torde böra behandlas så, att statsmakternas synnerliga uppmärksamhet bör fästas vid att åtgärder därför vid första möjliga tillfälle böra vidtagas, då detta vore av största vikt för lindrande av såväl jordbrukets som torvströindustriens betryck.

I. *Upplysningsverksamhet.*

Nuvarande depression för även vår torvströindustri frammanar erinran om, att jämväl före världskrisen depressionstider för denna industri förefunnits, nämligen för bränntorvindustrien efter år 1904, då samtidigt torvströindustrien, enligt vad ovan påvisats, började taga allt större fart, så att man särskilt åren 1910—1912 kunde räkna med en viss överproduktion. Då statens torvingenjörer på grund av stagnationen med torvströfabrikers anläggande hade mindre antal förrättningar med planläggning för sådana fabriker, utsände Kungl. Lantbruksstyrelsen torvingenjörerna åren 1911—1913 på turnéer för hållande under dessa år vid över 200 platser i olika landsdelar av föredrag om »torvströets egenskaper och betydelse för jordbruket», vilka föredrag illustrerades med instruktiva skioptikonbilder. I sin mån syntes dessa föredrag hava befordrat torvströprodukters rikligare användning inom landet och därmed ökad avsättning från våra torvströfabriker. — Jämväl sedan hava torvingenjörerna hållit föredrag om torvprodukters användning, men till relativt ringa antal, detta väl till viss del beroende på, att sedan 1914 hava sådana föredrag av torvingenjörerna fått hållas endast efter ingående rekvisition till vederbörande kungl. ämbetsverk, under det att staten helt bekostade föredragens hållande åren 1911—1913, även torvingenjörernas traktamenten under förrättningsdag, vilket traktamente nu är 13 kronor (15 kronor 1920) och som synes vara ett avsevärt utlägg för bl. a. vissa skolor och mindre föreningar, som man jämväl vill nå med föredraget. De nämnda tre åren anordnades föredragen även på annat sätt helt genom statens försorg, i det att efter inhämtade förslag från jordbrukskonsulenterna om dels för föredragens hållande lämpliga platser, dels personer, intresserade av saken och villiga att anskaffa kostnadsfria lokaler (såsom skolsalar, kommunalrum, vissa förenings samlingsrum o. s. v.), dels lämpliga annonsorgan för vederbörande orter m. m., och sedan genom ämbetsverkets försorg förslagen granskats, resplaner upprättades för torvingenjörerna, annonsering verkställdes med statsmedel, affischer för uppsättning utsändes m. m.

I skrivelse av den 25 okt. 1922 från styrelsen för »Torvtillverkarnas tekniska förening» till Kungl. Kommerskollegium framhöllos följande synpunkter:

»Styrelsen anser för sin del, att för det antal torvtjänstemän, som Kungl. Kommerskollegium föreslagit (i und. hemställan av den 17 aug. 1922) skola bibehållas — vilket ju i och för sig innebär en avsevärd inskränkning —, full sysselsättning med arbeten till torvfrågans bästa under alla förhållanden kan beredas, om torvtjänstemännen finge till uppgift att, utom den hittillsvarande ramen för sin verksamhet såsom konsulterande åt torvproducenterna, även arbeta för främjande av ökad användning av torvbränsle och torvströ och tillhandagå konsumenterna med råd och upplysningar i sådant avseende» — — — »På detta område bör säkerligen för torvtjänstemännen öppna sig ett arbetsfält, som kan giva dem full sysselsättning under den tid, då deras krafter icke i så hög grad tagas i anspråk för sådana uppdrag, vilka de hittills i regel utfört — — —».

Till detta yttrande av torvtillverkarnas tekniska förenings styrelse anför Kungl. Kommerskollegium i skrivelse av den 3 november s. å. (1922) till statsrådet och chefen för kungl. handelsdepartementet angående visst förslag i fråga om torvstaten: »— — — Kollegium, som biträder dessa synpunkter, får härtill erinra, att i avseende på torvprodukters avsättning torvtjänstemännen hittills haft tillfälle att genom föredrag och annan upplysningsverksamhet i viss mån arbeta för torvströprodukters ökade användning» — — — »men att denna verksamhet, om icke arbetet för torvproducenterna upptager torvtjänstemännens arbetstid i för hög grad, borde utvidgas. Detta skulle nämligen» — — — »helt säkert vara till stort gagn för torvindustrien — — —»

Jämväl till ett visst utbyte mot, att torvingenjörernas erfarenheter nu icke lära på något eller några år komma en torvhanteringskurs, sådan som förut planerats i Älmhult, till nytta, och för en summa, motsvarande blott en del av för en sådan kurs vid 1922 års riksdag anslagna medel, 5,000 kronor, men vilka av känd anledning icke kommo till användande, kunde anordnas de föredrags hållande genom torvingenjörerna, varom förslag nu avhandlas. Just i avvaktan på, att vår torvströindustri må kunna återkomma i normalläge, samt för att befordra torvströprodukters användning, i den mån detta är möjligt efter de under *III* nedan påvisade förhållandena och före, samt jämväl med, en synnerligen motiverad fraktnedsättnings för torvströprodukter åstadkommande, synes rätta tiden vara inne för anordnandet av tjänsterundresor för torvingenjörerna till hållande av föredrag om torvströets egenskaper och betydelse för jordbruket samt om torvströberedning för eget behov. Föredragen skulle kunna göras än mera intressanta, om, utöver deras belysande med skioptikonbilder (tre serier på ett 40-tal sådana bilder disponera torvingenjörerna redan, och mot slutet av förra året anvisades 300 kronor i statsmedel för bildförrådets komplettering m. m.) därvid förevisades jämväl torvindustrifilm (av sådan disponera torvingenjörerna tre instruktiva filmer, som av resp. bolag ställts till deras förfogande kostnadsfritt), varför det torde vara motiverat, att jämväl en resebioapparat anskaffades, vilket kan ske för 600 kronor. Bland disponerade filmer utgöres en av torvströtillverkningens belysande, jämväl huru torvströ upptages för gårdsbehov, samt en belysande brännortvtillverkning såsom hemindustri med småmaskiner (under det att en tredje film visar fabriksmässig brännortvframställning).

Utom det att ökad torvströanvändning befordrar torvindustrien, verkar sådan, liksom en mera ingående kännedom om torvströets egenskaper och betydelse för jordbruket, till befordrande av torvströtillverkning för gårdsbehov vid platser, där strötorvmossdelar disponeras av resp. jordbrukare. Även andelsföreningsverksamheten befordras genom avsedd upplysningsverksamhet. Detta märktes tydligt efter torvingenjörernas föredragsverksamhet åren 1911—1913. Vid slutet av år 1922 fanns inom landet icke mindre än 30 torvströföreningar med 63,743 medlemmar.

Under förutsättning att omkring 80 stycken föredrag komme att hållas, föredrädesvis vintern 1924—1925, samt då vissa delar av torvingenjörernas resor kunde sammankopplas med deras av anvisat anslag bekostade andra förrättningsresor till resp. orter, samt då i mycket stor utsträckning föredragsdag och resdag komme att sammanfalla, kan kalkyleras med statsutlägg speciellt för föredragens hållande av 1,200 kronor till torvingenjörernas traktamenten. 600 kronor för resorna, 400 kronor för föredragens annonsering samt 200 kronor för diverse, såsom utlägg för transporter av skioptikonapparat och filmapparat, till extra städning av föredragslokal vid vissa tillfällen, och 600 kronor till anskaffande av resefilmapparat, *summa 3.000 kronor*.

Dessa statsmedel torde kunna utgå av det av riksdagen anvisade anslaget »för torvtillgångarnas tillgodogörande», vars odisponerade behållning f. n. ut-

gör omkring 84,000 kronor, såvida icke riksdagen finner sig böra medgiva, att av de 5,000 kronor, som beviljats 1922 för avhållandet av en torvhanteringskurs 1923, men vilka medel icke tagits i anspråk, högst 3,000 kronor utanordnas för nu avhandlat ändamål, nämligen upplysningsverksamhet genom anordnande av kostnadsfria föredrag om torvströets egenskaper och betydelse för jordbruket, om torvströberedning för eget behov samt om torvströanvändning.

II. *Sammanställande utredningar över vår torvströfråga för befrämjande av användning och därmed framställning av torvströprodukter.*

Sedan juli månad förra året pågår, med statsanslag ur anslaget till »åtgärder för torvtillgångarnas tillgodogörande» (X., D. 7) utredning för vinnande av en ingående kännedom om de för torvströvaras användbarhet av betydelse varande egenskaperna, för vilket ändamål genom nåd. skrivelse av den 22 juni 1923 anvisats ett belopp av 10,100 kronor, och avser denna utredning trenne serier provtagningar av torvströ, nämligen:

I. En serie rörande frekvensen av olika vattenhalter hos torvströ- och torvmullbalar, om möjligt i förhållande till ej mindre råvarans beskaffenhet än även den för torvströtillverkningen gynnsamma eller ogynnsamma väderleken på olika orter och städer.

II. En andra serie undersökningar rörande förhållandet mellan den efter föreskriven metod utrönta uppsugningsförmågan och torvströets volymvikt i rivet tillstånd såväl vid olika vattenhalt som vid olika strösorter, med vilka undersökningar avsåges att få kännedom om variationerna i den per bal uppsugna vätskemängden under förutsättning av konstant pressrum.

III. En tredje serie undersökningar angående frekvensen av de som material för fabriksmässig tillverkning av torvströ förekommande olika råvarorna och gränsen för förmultningsgraden, resp. undre gränsen för uppsugningsförmågan i vattenfritt prov hos balmaterialet vid denna tillverkning.

Denna utredning om torvströnormalier står i intimt samband med samt utgör en förutsättning för här under II avhandlade utredningar. Då provtagningar för torvströnormaliernas bestämmande icke medhunnit avslutas under sista halvåret 1923, har Kungl. Kommerskollegium i und. skrivelse av den 10 jan. 1924 gjort hemställan »om bemyndigande att vid fortsättningen av de undersökningar angående torvströ, till vilka Kollegium den 22 juni 1923 erhöi bemyndigande, som biträde under högst sex månader anställa förre torvningenjören Jönsson mot ersättning enligt de grunder, efter vilka hans ersättning för motsvarande uppdrag under år 1923 utgått, samt för berörda ändamål taga i anspråk högst 5.000 kronor ur reservationsanslaget till torvtillgångarnas tillgodogörande (1921:X:D:7)». Med denna und. hemställan bifogade Kungl. Kommerskollegium Svenska Mosskulturföreningens skrivelse av den 17 dec. 1923 ang. förslag till resp. provtagningars fortsättande 1923, ur vilken skrivelse följande må citeras:

— — — »Då det emellertid också är av allra största vikt för undersökning av ifrågavarande slag, att provtagningen under olika år utföres på ett fullt likartat och noggrant sätt, våga vi framhålla, att denna provtagning även i fortsättningen uppdrages åt torvningenjör Lars Jönsson, som under detta år på ett synnerligen samvetsgrant, praktiskt och i övrigt lämpligt sätt skött detta uppdrag; betydelsen av kontinuiteten vid en provtagning av denna art får ej underskattas, då det gäller att erhålla resultatet av en undersökning, som i sig själv är lätt att utföra, men där tillförlitligheten är beroende på en verkligt regelrätt provtagning.»

Uti und. skrivelse av den 27 aug. 1923 säger Kungl. Kommerskollegium be-

träffande bl. a. torvingenjör Jönssons lämplighet vid utredningsarbeten av ifrågavarande art:

— — — »Kollegium har den 3 november 1922 icke ansett sig kunna tillstyrka starkare inskränkningar av torvtjänstemännens antal än till en förste torvingenjör, fyra torvingenjörer och en assistent. Kollegium är fortfarande övertygat om riktigheten av sin ståndpunkt. — Behovet av en ytterligare torvingenjörstjänst anser sig Kollegium redan klarlagt därigenom att lämplig torvtjänsteman ej funnits att tillgå för en utredning angående i handeln förekommande torvströvaras beskaffenhet, vilken utredning länge framstått som ett viktigt önskemål, då utan densammas företagande ingen möjlighet finnes för att råda bot för vissa till såväl förbrukarnas som torvhanterings skada ländande missförhållanden i torvströmarknaden. Med Eders Kungl. Maj:ts den 22 juni 1923 lämnade bemyndigande har Kollegium därför för ändamålet anlitat biträde av torvingenjör Lars Jönsson, som från och med den 1 sistlidne juli ej fått sitt torvingenjörsförordnande förnyat, — — —»

Enär i innevarande års statsverksproposition upptagits begärda anslag för anställande under nästa budgetår av endast nuvarande torvtjänstemannapersonal, en 1. torvingenjör och 3 torvingenjörer, under det att Kungl. Kommerskollegium gjort und. hemställan om anställande därutöver av en assistent med arvodestillägg så att, under förutsättning att torvingenjör Jönsson anställdes, totalarvodet motsvarade det för torvingenjör, så kunde torvingenjör Jönssons stora erfarenhet och lämplighet beträffande torvströutredningar icke få tagas i anspråk nästa budgetår, om icke nedanstående förslag kan leda till åsyftade statsåtgärder.

År 1916 tillsattes en torvkommitté som i maj månad 1921 avlämnade sitt betänkande »med förslag till statsåtgärder för befrämjande av en ökad produktion och användning av torvbränsle». Motsvarande arbete bör utföras jämväl för vår torvströindustri, men kunde verkställas med långt enklare och mindre medel än för åstadkommandet av torvkommittébetänkandet med förslag. 1916 års torvkommitté arbetade under tider, då de ekonomiska förhållandena i landet voro så olikartade de nu inträdda, att en del av de genom kommittén framlagda förslagen hava karaktären av kristidsföretag, under det att en motsvarande utredning i fråga om torvströindustrien skulle i ekonomiskt hänseende kunna fotas säkrare i nuvarande depressionstid än för brännortvindustrien kunde ske under högkonjunkturernas tid. Någon kommitté, tillsatt av Kungl. Maj:t, vore icke av nöden härför, utan kunde och borde denna utredning under Kungl. Kommerskollegii ledning utföras av torvingenjörerna under intimt samarbete med Svenska Mosskulturforeningen, detta om icke torvingenjörernas antal blivit med innevarande budgetår reducerat med ovannämnde torvingenjör Jönsson och dessutom med de två torvassistenter, som förut biträdde förste torvingenjören. Torvingenjör Jönsson har varit anställd å torvstaten i 16 år, samt har av vederbörande kungl. ämbetsverk, tiden 1917—1920 Lantbruksstyrelsen och därefter Kommerskollegium, erhållit i tjänstgöringsintyg, att han under sin tjänstgöring ådagalagt »utmärkt nit och synnerlig skicklighet». De övriga torvingenjörerna kunde få tillfälle att endast till relativt ringa grad deltaga i avsett utredningsarbete, var till Kungl. Kommerskollegium hade att använda huvudsakligen den i sådana ärenden mest erfarne torvingenjör Jönsson.

Vår torvströfrågas utredande är så till vida enklare än vår brännortvfrågas, att jämväl med den beprövade lufttorkningsmetoden har vår torvströindustri förutsättningar för en högst betydlig utökning, under det att vår brännortvindustris mera avsevärda framgång synes vara beroende på det s. k. »torvavvattningsproblemets lösning» på annat sätt än med torvens lufttorkning. För torvströprodukter spelar nämligen en relativt hög vattenhalt ringa eller

kanske ingen roll, i det att t. ex. en höjning av vattenhalten från 40 till 50 % skulle nedsätta en torvströbals förmåga att upptaga nytt vatten med endast 2 1/2 %, och om vid balpressrummets fyllande ströet är fuktigare, blir det genom sin större tyngd mera sammanpackat i rummet, varigenom dess torrsubstanshalt ökas, till utjämnande kanske jämväl av nämnda 2 1/2 %.

Torvströutredningen skulle omfatta motsvarande huvudpunkter som torvkommitténs brännortvutredning, med hänsyn till de olika produkternas egenskaper, alltså huvudsakligen följande:

- 1) Råmaterial för tillverkning av torvströprodukter (inventeringsresultat från torvingenjörernas, Sveriges Geologiska Undersöknings och Sv. Mosskulturföreningens mossundersökningar, m. m., vilket material bör samlas och bearbetas jämväl för vår torvströfrågas utredande).
- 2) Redogörelse för olika metoder och för kostnader (under olika förutsättningar), för tillverkning av torvströprodukter.
- 3) Statistisk undersökning rörande torvströtillverkningen och -användningen inom vårt land.
- 4) Olika användningssätt för torvströ och torvströprodukter i övrigt.
- 5) Sammanfattning av normer för bedömning av torvströvaras användbarhet samt av jämväl på bruksvärdet grundade försäljningsnormer, alltså av resultaten från bl. a. vad som härom utretts i inländsk och utländsk litteratur och som vinner bekräftelse och komplettering utav nu pågående utredning om torvströnormer samt genom ytterligare utredningar.
- 6) Förslag till åtgärder för att med minsta möjliga statsutlägg befordra torvströprodukters framställning och användning inom landet, under olika förutsättningar och olika lokala förhållanden etc.

Bland frågor, som ännu stå obesvarade för vår torvströfrågas utredande och vilka frågor skulle genom bearbetning av det undersökningsmaterial, som sammanbringas genom nu pågående torvströprovtagningar, må här exempelvis några anföras:

Huru inverka olika vattenhalter och absorptionsförmåga samt balvikt (å s. k. normalbal) på balarnas bruksvärde?

Kan med hänsyn till funna medelvärden för dessa tre faktorer hos svenska torvströprodukter och till huru resp. ökning eller minskning av resp. faktorerers värden kompenserar minskning resp. ökning hos andra av dessa faktorerers värden, det genom praktiska undersökningar utfinnas, huru mycket fuktighet en normalbal bör kunna upptaga för att kunna karakteriseras såsom »medelgod vara». Och vad menas med »god vara», »användbar vara» och med »undermålig vara»?

Huru inverka olika vattenhalter och multningsgrad hos torvströet på att det rivna ströet packar sig olika i balen vid konstant pressrums fyllande därmed?

Huru verkar bl. a. torvströets finfördelning vid rivningen, ströets botaniska sammansättning, balarnas sammanhållningsförmåga och emballering, ströets mjukhet såsom bädd åt kreaturen, dess ammoniakbindningsförmåga, uppluckringsgraden för balen m. m. på balarnas bruksvärde?

Vattenhaltens förhållande till pressningsgraden, till förmultningsgraden, till uppsugningsförmågan, till fraktbärigheten?

Balvikts förhållande till uppsugningsförmågan, till multningsgraden, till vattenhalten?

Huru ställer sig den teoretiska maximaluppsugningsförmågan (bestämd genom analysering vid kemisk station) till den praktiska i ladugården?

Huru är förhållandet mellan lagringstiden och balarnas vattenhalt, till deras sammanhållningsförmåga (eventuella svällbarhet)?

Kan jämförande volymbestämmning av kvantiteten rivet strö hos olika ba-

lar ske genom att balarna sönderplockas och de så finfördelade balarnas material mätes?

I vad mån kan manne i olika volymer av olika torvströkvaliteter den absoluta vikten approximativt befinnas vara omvänt proportionell mot uppsagningsförmågan?

Med vilken vattenhalt kan torvströet anses vara tillfredsställande användbart såsom ströbäddar åt djuren? I vad mån skall, vid bestämmandet av torvströets kvalitetsfaktorer, hänsyn tagas till dess användbarhet såsom ströbäddar och såsom fyllningsmedel för gödselrännorna?

I vad mån inverkar strötorvens lufttorkning ned till låg vattenhalt hämmande på dess absorptionsförmåga, därigenom att därvid torvpartiklarna överdragas med en hinna av förstörd kolloidal natur, varigenom ett starkare torkat torvströ möjligen har sämre absorptionsförmåga än ett fuktigare, inom vissa gränser?

Beträffande torvingenjör Jönssons kvarhållande vid arbeten för torvfrågan må erinras om, att dåvarande vice ordföranden i riksdagens statsutskott, enl. sid. 78 i 1923 års riskdags protokoll, andra kammaren, Nr 32, den 5 maj s. å., riktade en vädjan till chefen för Handelsdepartementet »att göra vad på honom ankommer för att såvitt möjligt inte låta dessa personer (torvingenjör Jönsson och en assistent) avkopplas från sin hittillsvarande verksamhet».

För avvägbringandet av det utredningsarbete, som avhandlas här under moment II, skulle i statsutlägg erfordras förslagsvis dels 6,000 kronor i arvode för nästa budgetår — under vilket utredningen skulle kunna verkställas till sina huvudsakliga delar — för den torvingenjör, som därför särskilt anställdes såsom Kungl. Kommerskollegii biträde, samt därutöver 500 kronor för i och för utredningen erforderliga resor och 500 kronor för expensutlägg, summa 7,000 kronor. — Det arbete, varmed de övriga, såsom statens torvingenjörer anställda personerna, kunde få tillfälle att biträda i samband med utredningen, skulle icke åsamka staten något extra utlägg, liksom Svenska Mosskulturföreningens tjänstemäns sakkunskap på området givetvis också stode till förfogande utan särskilda statsutlägg därför.

Enär till liknande ändamål anslag förut anvisats ur reservationsanslaget för torvtillgångarnas tillgodogörande, kunde möjligen så ske jämväl för ifrågasvarande ändamål; men enär anslaget gäller hela nästa budgetår och riksdagen beslutar angående anslag till torvingenjörerna samt Kungl. Maj:ts proposition till innevarande års riksdag icke upptager torvingenjörkårens utökande enl. Kungl. Kommerskollegii und. förslag, så torde det vara till fördel, om frågan i motionsväg bringas inför riksdagen.

III. Sänkta frakter för torvströprodukter.¹

Näppeligen torde finnas något område för praktisk och ekonomisk verksamhet, dit ej den för närvarande rådande ekonomiska depressionen sträcker sina verkningar. Så t. ex. lider vårt lands jordbruk — som väl än så länge anses förtjäna benämningen modernäringen — under det starkaste betryck. Och verkningarna därav äro kännbara långt in på andra områden.

Ett dylikt område är torvströindustrin. Depressionen inom denna industri har sin förnämsta och djupast liggande orsak i jordbrukets försvagade köpkraft. Den ytterligt försvagade torvströmarknaden står i samband med den med all tydlighet framträdande extensifieringstendensen inom jordbruket, vilken i sin ordning är en yttring av det ofrånkomliga behov av sparsamhet som penningknapphet medför.

¹ Vid uppgörande av förslaget under detta moment har jag biträts av torving. Lars Jönsson.

Det betänkliga härvidlag är, att en av jordbrukets förnämsta hävstänger sättes ur funktion på grund av dettas svaghetstillstånd. Följden blir den bristande gödselvården, vilken så att säga tär på jordbrukets livsnerv. Och återverkan med avseende på torvindustrien blir den, att avsättningen förlamas och industriens existens hotas. Denna växelverkan mellan förhållandena inom jordbruket respektive torvströindustrien går all utveckling rakt emot.

Torvindustrien utgör för närvarande ett slående bevis på, hur en näringsgren, som är i besittning av de mest naturliga betingelser — bl. a. ett ypperligt råmaterial — som är utan konkurrens utifrån och som vidare har den största uppgift att fylla, kan råka i betryck.

En auktoritet som professor H.j. von Feilitzen framhåller såsom nämnt som ett önskemål, med hänsyn till vårt jordbruks fullt rationella drift, att det årligen vid jordbruket förbrukades omkring 35,000.000 balar torvströ inom landet — efter en beräkning av 10 balar per uppbundet djur och år — medan torvströindustriens produktionskapacitet såsom nämnt motsvarar endast omkring 4,000,000 balar årligen. Någon överproduktion i vanlig mening föreligger således ej.

I fråga om torvströets betydelse för jordbruket kan citeras det redan refererade brottstycket ur Kommerskollegii och Lantbruksstyrelsens skrivelse 1909 till Kungl. Maj:t bl. a. om restitution medelst statsmedel av torvfrakter. I de båda ämbetsverkens motivering, således med hänsyn till dåvarande priser, heter det bland annat: »Vad nyttan för jordbruket av torvströets användning beträffar, så hava fullständiga undersökningar däröver av flera sakkunniga ägt rum, särskilt vad beträffar torvströets värde som inströämne i jämförelse med halm, vilka samtliga försök visat torvströets företräde på grund av dess större förmåga att kvarhålla det lättlösliga kvävet. Sålunda beräknas, att nettovinsten per kreatur och år genom att i ladugården i stället för halm använda torvströ uppgår till 12 kronor. Även i det fall, att den halm, som annars skulle användas till strö, ej kan uppfordras på stället eller försäljas och sålunda icke upptagas till något värde, skulle vinsten av att använda torvströ bli omkring 6 kronor per djur. Härav torde framgå vilken stor national-ekonomisk vinst det skulle vara, om torvströ i större utsträckning, än vad nu är fallet, komme till användning inom landets ladugårdar.»

Ensam det synnerligen betryckta läget inom torvströindustrien torde motivera att något åstadkommes för bringande av hjälp. Och de verkningar därav, vilka kunna komma jordbruket till godo, sammanfalla utan tvivel, även de, med ett allmänt intresse.

Önskemålen härvidlag komma osökt att röra sig om torvströets förbilligande. motsvarande jordbrukets försvagade köpkraft. Det gäller att råda bot mot det förhållandet, att även den entusiastiskt principiella anhängaren av torvströanvändning måste av direkta kostnadsskäl avstå därifrån.

Det ligger i sakens natur att i tider, då avsättningen är så ringa som för närvarande är fallet, konkurrensen inom industrien i fråga är så stark, att salupriset automatiskt tangerar eller underskrider gränsen för det lägsta möjliga med hänsyn till produktionskostnaderna. Därav följer också att arbetspriserna äro nedpressade till ytterlighet.

Torvströindustrien vilar i det stora hela på en sund bas. Överbelastning av kristidskapital förekommer i allmänhet ej, enär fabrikerna äro av äldre datum. En allmän konsolidering kunde ske under några gynnsamma år före 1917. Men det är endast så mycket mera beklämmande att konstatera de oöverbärliga svårigheterna, därest icke hjälp i någon form beredes.

Bekant är, att torvströet är en mindervärdig vara per volym och vikt och är i motsvarande grad känsligt för järnvägsbefraktning. I fråga om dess för-

billigande synes man därför vara ofrånkomligt hänvisad till bland annat att nedbringa nuvarande fraktsats.

Frakttaxan ligger 110 % högre för närvarande än före 1917, under det att efter rådande resp. »index» den borde ligga högst 70 % högre. Därav följer en avsevärd fördyring av torvströet vid konsumtionsorten. Före nuvarande depression inom jordbruket var det i våra förnämsta jordbrukscentra, dit fraktvägarna till följd av att torvströfabrikerna merendels äro belägna i skogstrakterna äro långa, som större delen av torvströet avsattes. Nuvarande fraktsats inskränker den enskilda fabrikens försäljningsområde och fördyrar torvströet till oanvändbarhet vid förutvarande konsumtionsorter.

Det är för att *dels* rädda vår torvströindustri från dess betryckta läge *och dels* motverka extensifieringstendensen inom jordbruket som nu gällande fraktsats för torvströ bör avsevärt sänkas.

Stockholm den 14 januari 1924.

Ernst Wallgren.

Statens förste torvingenjör.